

ПРЕДГОВОР

Работих по това изследване в продължение на седем години. Интересът ми към темата за олигархизацията на политиката е естествено продължение на моите дългогодишни занимания с проблемите на лобизма. Първо написах хабили- тационен труд „Лобизъм и демокрация“ (2005), след това учебник „Лобизмът“ (цикъл лекции) (2010), наръчник „Как да лобираме в Брюксел“ (2012) и мно- жество студии и статии, посветени на различни аспекти на лобирането.

Когато подготвих монографията „Лобизъм и демокрация“ изпитвах доста трудности да разположа лобистките дейности в рамките на един демократичен политически процес, поради привилегирвания достъп до вземането на управ- ленски решения от страна на малки, но особено могъщи корпоративни лобита (групи за натиск). Спомням си, че колеги ми задаваха въпрос по заглавието: Защо лобизъм „и“, а не лобизъм „срещу“ демокрацията? Този въпрос се оказа резонен в последствие. След като написах студията „Лобизъм и капитализъм“ (2012) и проникнах в дълбочина на връзката между капитализъм и либерална демокрация си изясних липсващия синхрон между тях. И капитализмът, и де- мокрацията се оказаха неолиберални и олигархизирани.

Като университетски преподавател в рамките на различни лекционни курсо- ве и дискусии пред мои студенти по „Лобизъм“ (за бакалаври), „Политическо консултиране и лобиране“ (за магистри) и др. постепенно в годините стана яс- но, че от двете разновидности на лобизма (за бизнес интереси и граждански интереси и каузи) най-ефективни в упражняването на натиск върху вземането на управленски решения (закони и подзаконови актове) са големите фирми. Много по-слабо ефективни са организациите на малкия и среден бизнес, а капа- цитетът за влияние на граждански сдружения върху институциите е съвсем нез- начителен. Това ме провокира да насоча изследователския си интерес не просто върху бизнес лобиране при вземането на управленски решения, а върху олигар- хичното завладяване на държавата от т.нар. специални интереси (големи компа- нии и банки, техните собственици, мениджъри и акционери). Оказа се, че криза- та на представителната демокрация, на партии и идеологии доведе до възход на лобитата. Но не на всички лобита, а на тези, свързани с едрия бизнес и големите пари. Те заставят държавните институции да вземат решения (олигархични по- литики) в защита на богатството, ощетявайки интересите на мнозинството. Така пред мен се очерта тенденцията от демократизация към олигархизация на поли- тиката.

Смятам, че настоящата монография ще бъде полезна за обучението на сту- денти в магистърската програма „Политика и бизнес“ на катедра „Политология“ в УНСС, която стартира през учебната година 2019/2020. В нея са включени два

мои лекционни курса: „Едрият бизнес и политиката“ и „Демокрация и капитализъм“, чието учебно съдържание е релевантно на проблема за олигархизацията на политиката.

Монографията е завършена през пролетта на 2020 г. Посвещавам я на моята майка, която почина именно тогава.

На първо място искам да благодаря на моите научни рецензенти проф. д.с.н. Михаил Мирчев и проф. д.п.н. Антоний Тодоров, които застават с имената си зад моя монографичен труд, чийто принос по изследваната проблематика е отразен в тази книга. Благодаря също и на мои колеги философи, политолози, социолози и икономисти от УНСС, други университети и БАН, както и на моите студенти и докторанти (бивши и настоящи), с които съм обсъждала отделни фрагменти от книгата.

Специална благодарност искам да изкажа на няколко човека. Първият е членкор. проф. Васил Проданов, от когото научих и възприех своя основен изследователски метод – системния анализ на света, на световната капиталистическа система/системи, през призмата на който разглеждам капиталистическата олигархия и олигархизацията на политиката в условия на неолиберален глобален капитализъм. Особено признателна съм на проф. Янаки Стоилов за неговите прецизни юридически съвети, когато оформях своя концептуален модел за олигархизация на политиката (като процес и резултат) и неработещия принцип за разделение на трите власти на държавата, поради тяхното олигархично превземане. На проф. Дончо Градев изказвам благодарност за научната и психологическа подкрепа в периода на писане на книгата и по-специално за споделяния критичен поглед към неолибералната идеологическа хегемония. Изключително съм благодарна на покойния проф. Кръстьо Петков за безценните съвети, свързани с политико-приложните аспекти на изследвания проблем, както и на икономиста д-р Александър Трифонов за полезните консултации по икономически и финансови въпроси. Сърдечно благодаря на докторите по политология Исидора Димова и Ивайла Стоева за приятелската подкрепа, съпричастност и техническо съдействие по оформяне на текста.

Книгата е предназначена преди всичко за студенти и изследователи по политология, политическа икономия, социология и др., както и за будни граждани, които се вълнуват и интересуват от бъдещето на демокрацията по света и у нас.

УВОД

В цялата история на човечеството винаги са управлявали богати малцинства, наричани по различен начин в конкретни исторически епохи. В Древна Гърция това са олигарси и аристократи, в Средновековието – феодали и папи, в епохата на Ренесанса – богати и знатни патриции, сеньори, през различните стадии на капитализма – капиталистическа или управляваща класа, елити, влиятелни делови среди, финансови кръгове и пр. Днес в началото на XXI век се е оформила една глобална олигархия, обозначавана с фразата за 1% от световното население – мултимилиардери, влияещи върху съдбата на човечеството в условията на глобален неолиберален капитализъм.

Проблемът за олигархизацията на политиката става особено актуален след финансовата криза от 2007 – 2008 г., която избухна първоначално в САЩ, а след това се разпространи в Европа и в целия свят. Този проблем не е нов, защото олигархията съпътства капитализма в цялата негова история. Новото при днешния глобален неолиберален капитализъм е безпрецедентното равнище на концентрация на богатство и власт в ръцете на едно малцинство, което намира израз в противопоставянето на 1% на останалите 99%. Тази свръхконцентрация предизвиква както системна криза на капитализма, така и криза на либералната демокрация.

Днешната либерална плуралистична и представителна демокрация е не просто в криза, а в състояние на колапс. Основни нейни принципи са поставени под въпрос, а именно: принципа на мнозинството при вземане на решения, разделение на властите, върховенство на закона, свобода на сдружаване, свобода на словото, гарантиране на цялата палитра от човешки права – социални, икономически, политически, културни. Институциите на полиархията (Р. Дал) до голяма степен са обезсмислени. Либералната демокрация става все по-формална, а олигархията – все по-реална. Въвежда се дори ново понятие за „нелиберална демокрация“ (Ф. Закария), за да обозначи режими, които провеждат избори, но не съблюдают върховенството на закона и редовно пренебрегват конституционния принцип за разделение на властите.

В държавите от евроатлантическия свят е в ход процес от демократизация на политиката при регулиран от държавата капитализъм (1945 – 1975 г.) към олигархизация на политиката при безконтролен неолиберален капитализъм (от 1980-те години до днес). Обект на изследване в настоящата монография са взаимоотношенията между икономическа и политическа власт и подчинението на политиката (държавата) на едрия частен капитал (най-вече финансов) в световната капиталистическа система. А предмет на изследване е олигархизацията на политиката (като процес и резултат) в условия на капитализъм като